

עירובין [צו:] צו

משה שווערד

1. שער הכוונות - דרושי ציצית דרוש ד

ודע כי ב' מיני ציציו' הם התכלת והלבן ר"ל כי בזמן שב"ה קיים היה חוט תכלת עם הלבן ובזמנה"ז לא יש כי אם לבן...

2. ספר בניהו בן יהודע על בבא מציעא דף סא/ב

שם וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואמר תכלת היא. מקשים מאי רבותא דהאי רמאות במצוה זו של ציצית, משאר רמאות שעושין במצוות אחרים, כגון אינו רוצה להפסיד שכר כתיבת פרישיות של תפילין, אלא מניח חתיכת נייר בבתים, ואומר מזוזה היא, ומביא חוטיין לבן מן השוק ומניח בבגדו ואומר ציצית הוא, וכן כיוצא בזה. ונ"ל בס"ד, על פי מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י דהסטרטא אחרא יש לה אחיזה יותר בגוון שהוא כמראה תכלת, אבל התכלת עצמו שהוא מדם חלזון שאנחנו מניחין בעיצית הוא קדושה גדולה, ולכן לא היה נוהג אלא בזמן בית המקדש, כי הלבן והתכלת הם רומזים לבחינה עליונה ע"ש, ולכן הגוון שדומה למראה התכלת נקרא קלא אילן, כי קלא גימטריא ס"מ. והנה ידוע שהסטרטא אחרא מתאווה להתדמות לקדושה, כדרך הקוף שטבעו להתדמות לאדם, וכן הוא מנהג הסטרטא אחרא, על כן כיון שזה עושה מרמה במצוה זו להביא קלא אילן, שהוא חלק הסטרטא אחרא (דפלור) [דפלוני], במקום תכלת שהוא קדושה, גורם שתכנס הסטרטא אחרא במקום הקודש, ויתקיים מה שנאמר [משלי ל' כ"ג] ושפחה כי תירש גברתה, כי זה נותן כח לסטרטא אחרא להתלבש במלבושי כבוד חס ושלום, ולכן עונו גדול יותר משאר מרמות שעושים בשאר מצוות, מפני שזה הרמאות בקלא אילן, שהוא חלק פלוני ששם נאחו, כי לכן קלא הוא מספר ס"מ, ולכן נפרע ממנו על זאת יותר משאר רמאות דשאר מצות. ובוה מדויק המאמר באומרו שתולה קלא אילן בבגדו ואמר תכלת הוא, הכונה בשביל שאמר תכלת הוא, נמצא קרא שם תכלת שהוא בקדושה על קלא אילן שהוא סטרטא אחרא, והרי זה קקורא את הכלב בשם המלך:

3. ספר גנת אגוז [ס' ב]- מו"ר הג' הרב צ. שכטר

בדבר הטלת תכלת בציצית

וחדשים מקרוב באו ונהגו ללבוש טלית (של מצוה) צבועה בשאר צבעונים, והוא נגד המנהג המקובל, וכמבואר.

ב. שלא יהיו חוטי הלבן צבועים

ואע"פ שהרמ"א כתב שנהגו שלא לצבוע את חוטי הציצית אפי' אם הבגד צבוע, מכ"מ זה ברור, שאפילו צבעו החוטים באיזה צבע שהוא, אפילו בהיה הבגד כולו לבן, בדיעבד ודאי יצא ידי חובתו, שהרי מבואר להדיא בגמ' מנחות (מ.) דמי שצבע החוטים בקלא אילן ג"כ יצא ידי חובתו, דלא יהא אלא לבן. וממילא הי' נראה פשוט שאם יש בידינו ספק תכלת, שבודאי יותר טוב להשתמש בו לצבוע בו מקצת מהחוטים, ולוותר על מנהגו של הרמ"א — שלא לעשות את חוטי הציצית רק לבנים, דמטעם ספיקא דאורייתא לחומרא בודאי מחוייבים להשתמש בתכלת המסופקת, אולי יהי בידי הקיום של מצות ציצית בשלמותה.²

א. שיהא הבגד לבן

הטור והב"י והמחבר (או"ח סי' ט' ס"ה) כתבו לחוש לדעת כמה מהראשונים, דמדרשת הכנף מין כנף ילפינן נמי שיש לעשות חוטי הציצית מצבע הטלית. והרמ"א גם בדרכי משה וגם בהגהה שם כתב שהאשכנזים אין נוהגים לעשות הציצית רק לבנים אף בבגדים צבועים, ואין לשנות. ועיי"ש במשנ"ב (ס"ק ט"ז) שהביא את דברי הט"ז, דבכדי לחוש לשתי הדיעות בזה¹ יש לדקדק שלא לעשות טלית צבועה בשום צבע אלא להשתמש דוקא בטלית לבנה, כדי שבזה יהיו החוטים לבנים יצא י"ח שתי הדיעות.

ועפ"י קבלה יש בזה עוד טעם, שבספר דניאל (ז, ט) מצינו בתארו את הקב"ה היאך שהיה לבושיה כתלג חיור, ומבואר בספר חסידים שראה את הקב"ה במראה הנבואה שלו לכוש בטלית (של ציצית) לבנה, ולפיכך מן הנכון שאף אנו נעשה כן, ללבוש טלית (של מצוה) לבנה.

ג. בדין ספק דאורייתא לחומרא

ובשיבות אומרים בשם הגר"ח ז"ל, דאין דין סד"א לחומרא נוהג אלא באופן שאנו מסופקים אם כבר קיים המצוה א"ל, או אם הוא מחוייב בעשיית המצוה א"ל, ועי"ז שיחמיר לעשות את מעשה המצוה יצא מידי הספק, ויהי' ודאי אצלו שכבר יצא י"ח.

אך כודאי מחוייב במצוה ויש לפניו אפשרות לקיימה מספק באופן שכזה שאפילו אם יחמיר על עצמו לעשות את המעשה מספק, עדיין יהי' עומד בספק אם באמת יצא בזה ידי חובתו או לא, בזה ל"א ספק דאורייתא לחומרא. ולפי"ז, ביש בדינו ספק תכלת, לא נימא בכה"ג דספקא דאורייתא לחומרא, שהרי אפילו יטיל אותם החוטאים הצבועים בבגדו, עדיין יהי' עומד בספק אולי לא קיים בזה כלום.

אכן עפ"י פשוטו נראה שסברא זו קשה היא מאוד, ועיין בספר גור אריה יהודה (לבנו של הגה"ק ר' מנחם זעמבא, הי"ד) סי' ד' וח', שכסברא הנ"ל הסביר הפרמ"ג בכונת המג"א (סי' קצ"ד), אלא שבר"ן לסוכה (מו:): מבואר להדיא דלא ס"ל הכי.

ד. בדין כל תגרע

ועי' תשו' בית הלוי (ח"א סי' מ"ב) שהביא סברא מחודשת מהס' טו"א בנוגע להגדרת הלאו דכל תגרע, דבמטיל ג' ציציות בבגד, או בחיסור פרשה מהתפילין, א"א לומר שעובר בכל תגרע, שהרי לא עשה כלום, ואין לאו זה נוהג אלא בעושה איהו מצוה בגרעון, כלומר, שקיים המצוה באופן

שעשה, אלא שחיסר מלקיימה בשלמותה. ועי' משנ"ב (סי' ל"ד ס"ב בכה"ל ד"ה יניח), דכדמים הניתנים כמתן אחת במקום שהיו צריכים מתן ב' או מתן ארבע, אף דקיי"ל בזבחים (פרק ב"ש) דכדעבד כיפר, עכ"פ הר"ז עובר בכל תגרע, וזוהי תוכחת מגולה לאדם הרוצה להתרשל לפעמים במצוות עשה בדבר שהוא רק לכתחילה, עיי"ש. ולפי דברי הטו"א הנ"ל, זוהי הגדרת הך לאו דב"ח, שלא לעשות מצוות התורה בגרעון, ואינו נוהג אלא בכה"ג — בעושה לכתחילה באופן שכזה שרק יוצאים י"ח כדעבד.

ולפי דבריו הי' נראה לומר, דאף דקיימא לן כחכמים דרבי דתכלת אינה מעכבת את הלבן, מכל מקום, מי שיש בידו תכלת, ואינו מטריח את עצמו להטילה בבגדו, הרי יש בזה משום לאו דכל תגרע.

ה. ביסוד הענין דתכלת ולבן

עיין ברמב"ם (פ"א מהל' ציצית ה"ג וה"ד), שאין בציצית שתי מצוות (אחת של תכלת ואחת של לבן), אלא הכל מהווה חדא מצוה. ובס' מעשה נסים (שאלה ה') הובאה בזה קושיית הדיין ר' דניאל הבבלי, דהלא הרמב"ם בעצמו כתב (בפ"ד מתפילין ה"ד) שתפילין ש"י ותפילין ש"ר מהוות שתי מצוות נפרדות, והראי' מדאינן מעכבין זא"ז. וכן כתב בהלכות לולב (פ"ז ה"ה), דד' מינים שבלולב כולן מהוות מצוה אחת, מדמעכבין זא"ז³. וא"כ, היאך כתב כאן שתכלת ולבן מהוות מצוה אחת, והלא מאחר שאינן מעכבין זא"ז, הול"ל שהן מהוות שתי מצוות נפרדות, כמו בתפילין של יד ושל ראש. ועמש"כ בזה הרמב"ם

4. תוספות מסכת עירובין דף צו עמוד ב

המוצא תכלת בשוק וכו' חוטין כשרין - כדמסיק בשזורין ומופסקין דכולי האי לא טרח וא"ת ואע"ג דלציצית נעשה אמאי כשירה הא אמר בפ' התכלת (מנחות דף מב:): דאין תכלת ניקחת אלא מן המומחה שיודע שטעימה פסולה אבל ממי שאינו מומחה לא דאיכא למיחש לטעימה וי"ל דכשמצאן שזורין ומופסקין שאנו יודעים שלצורך ציצית נפסקו יש לתלות דמן המומחה נפלו דכשאינו מומחה אינו רגיל להתעסק בדבר שיודע שלא יקנו ממנו ואפי' לעצמו אינו רגיל לעשות כיון שיודע בעצמו שאינו בקי בהלכות צביעה.

5. תוספות מסכת מנחות דף מב עמוד ב

ואין ניקחים אלא מן המומחה - שיש ריעותא שמא הוא צבעם ואינו בקי אבל אם נמצאו בשוק רוב מצויין אצל תכלת מומחין הן ולכן מכשירין המוצא חוטי תכלת פ' המוצא תפילין (עירובין צו:) וכה"ג אמר בחולין גבי שחיטה (דף יב.).

6. דף על הדף עירובין דף צו עמוד א

בגמ': וליענבינהו מיענב. החלקת יואב (קבא דקשייתא קושי' לא) תמה דאיך רשאי לעשות עניבה ברצועות של התפילין, נהי דאיסור קשירה ליכא, מ"מ אסור מטעם מתקן כיון דתפילין נתכשרו בעניבה זו, ודמי למש"כ הר"ן בפ"ג דסוכה דלמ"ד לולב צריך אגד אסור מדאורייתא לאגוד את הלולב ביו"ט, ואיך רשאי להכשיר התפילין בשבת. וראה בספרי על הקבא דקשייתא, (כרך א' ע' רפב - רפה וכרך ג' ע' תקא - תקז) מש"כ בזה הרבה בס"ד

7. תוספות מסכת עירובין דף צז עמוד א

אמר רב חסדא זאת אומרת עניבה פסולה בתפילין - תימה וכי לא ידע רב חסדא דלר"י עניבה קשירה מעלייתא היא כדקאמר אביי [1] וי"ל דניחא ליה לאוקמי מתנא דאוסרת בחדשות כרבנן דר"י דאמרי לאו קשירה הוא [2] אי נמי דקסבר אפילו לר"י שריא עניבה דסתמא דעתיה להתיר ולעשות קשר גמור בחול כדפירשתי לעיל.

• דף על הדף עירובין דף צז עמוד א

כתבו התוס' (בתרוץ השני) דודאי ידע ר"ח דר"י ס"ל דעניבה קשירה מעלייתא היא, אלא דמן הסתם דעתו להתיר במוצ"ש ולעשות קשר, ונמצא דלא הוי קשר של קיימא. האבני נזר (או"ח פגג) חידש דקשר של תפילין צריך להיות קשר של קיימא, וע"כ כתב האבני נזר דהשואל תפילין מחבירו ומשנה את הקשר לפי מדת ראשו, ודעתו לחזור בסוף לכמות שהיה, לא יצא ידי חובתו שהרי אין זה קשר של קיימא (וכתב דמצוה לפרסם חידוש זה).

8. תוספות מסכת עירובין דף צז עמוד א

אביי אמר ר"י לטעמיה כו' - ורבי מאיר דשרי בחדשות דלאו קשירה היא ותימה דבעיא היא בריש אלו קשרים אם עניבה לר"מ קשירה היא אם לאו וקאי בתיקו ואומר ר"י דהתם בדמיהדק והכא בלא מיהדק וקצת נראה דהלכה כר"י דעניבה קשירה היא מדמסיק אביי דרבי יהודה לטעמיה וסתם מתניתין אתיא כרבי יהודה מיהו מדפריך סתמא דהש"ס בפשיטות ולעניבה מיענב משמע דאין הלכה כר' יהודה ומכאן אר"ת דאין צריך בכל יום להתיר קשר תפילין ולחזור ולקשור בשעה שמניחו כגון שהיה אומר רבינו אליהו דא"כ חדשות אמאי אסר הכא משום קשירה הא לא הוי קשר של קיימא ומה שהביא רבינו אליהו ראייה מדאמר בסוף הקומץ רבה (מנחות דף לה:): תפילין מאימתי מברך עליהן משעת הנחה עד שעת קשירה לאו היינו קשירה ממש אלא קשירה דהתם היינו הידוק כמו שליא קשורה בוולד (גדה דף כו:): וכן קשורה בו ככלב (ע"ג דף ה.).

9. שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן קפג

ה) ראיתי להזכיר כאן מה שלמדתי מהגהות מרדכי דחולין דלדידן דלא קיימא לן כר' אלי' אינו יוצא בתפילין אלא בקשר של קיימא כמו בשבת דלא חשיב קשר אלא של קיימא. דלדידן אין לומר דרחמנא קרי' קשר אף אינו של קיימא. דמנא לן הא דלדידן סתם קשרי תפילין של קיימא הם. והני דנסבי תפילין של אחרים ומשנין הקשר לפי מדת ראשם לאו שפיר עבדי דהבעלים ישנו אחר כך הקשר לפי מדת ראשם. נמצא ראשון לא הוי של קיימא ולא יצא ידי חובתו. ומצוה לפרסם הדבר:

10. שו"ת מנחת שלמה | חלק ב סימן ב

<p style="text-align: center;">ב.</p> <p><u>עוד</u> איתא בתוס' מנחות שם, מדקדק ר"ת דהך קשירה לאו ממש היא מהא דחשיב בריש פ' בתרא דעירובין צ"ז ע"א קשר של תפילין קשר של קיימא ואם היה צריך להתיר ולקשור כל יום א"כ לא הוי של קיימא עכ"ל, וכוונתו להא דאמרו שם המוצא תפילין מכניסן זוג זוג וכו' ר' יהודא אוסר בחדשות ומתיר בישנות, וחדשות היינו שיש בהן רצועות ואינן מקושרות, ואסור להכניסן משום שצריך לקושרן, ואם היה עשוי לקשור ולהתיר כל יום הרי הוי קשר שאינו של קיימא ולמה אוסר ר' יהודא, אלא ודאי שאינו קושרו בכל יום והוי קשר של קיימא ואסור, וכ"כ התוס' חולין ט' ע"א בד"ה ואידך ע"ש. ובהגהות מרדכי ריש חולין כתב ד"ל ומיהו נראה לי דראית ר"ת אינה ראייה דאע"ג דלאו קשר הוא אסור לקושרו בשבת דרחמנא קרייה קשר, וכן מצינו פ"ב</p>	<p style="text-align: center;">סימן ב</p> <p style="text-align: center;">במצות קשירה בתפילין ובדין קשר של קיימא</p> <p style="text-align: center;">א.</p> <p><u>מנחות</u> ל"ה ע"ב בתוס' ד"ה משעת הנחה ס"ל לרבינו אליהו שצריך אדם לקשור קשר של תפילין בכל יום, ופליג עליה ר"ת ע"ש. והנה יש לחקור לשיטת רבנו אליהו, האם הקשירה צריכה להעשות דוקא לאחר הנחתם על היד וכלישנא דקרא וקשרתם לאות על ידך, או שיכול לעשות הקשר גם לפני ההנחה. ולכאורה מקרשית התוס' שם על רבנו אליהו מהא דאמרו בגמ' תפילין אימתי מברך עליהו "אביי ורבא דאמרי תרוייהו משעת הנחה ועד שעת קשירה" שלדבריו היה צריך לומר משעת קשירה ועד הנחה, מבואר שסוברים דלדידיה עושה את הקשר לפני הנחת התפילין על היד, וכ"כ בדעת התוס'</p>
---	--

האבני נזר אר"ח סי' קפ"ג סק"ה כתב וז"ל ראיתי להזכיר כאן מה שלמדתי מהגהות מרדכי דחולין, דלדין דלא קיי"ל כרבנו אליהו אינו יוצא בתפלין אלא בקשר של קיימא כמו בשבת, דלא חשיב קשר אלא של קיימא וכו' והני דנסכי תפלין של אחרים ומשוין הקשר לפי מדת ראשם לאו שפיר עבדי, דהבעלים ישנו אח"כ את הקשר לפי מדת ראשם נמצא ראשון לא הוי של קיימא ולא יצא ידי חובתו ומצוה לפרסם הדבר, עכ"ל. וביאור ראייתו מדברי המרדכי דמוכח מדבריו דהא דחייב בשבת רק על קשר של קיימא אינו מחמת חסרון במלאכת שבת דלולי זה לא הוי מלאכת מחשבת, אלא שהוא דין כללי דכל קשר שאינו של קיימא אין עליו שם קשר, ודבר זה מתבאר ממ"ש המרדכי דכיון שיש לו שם קשר לענין תפלין הוי נמי קשר לענין שבת ואם נאמר דדין קיימא הוא משום מלאכת מחשבת א"כ מה מועיל בזה שהוא קשר לענין תפלין דלגבי תפלין א"צ שיהיה של קיימא, אלא ודאי מוכח שגם בתפלין צריך קשר של קיימא, ומכיון שכן כתב האבני דלדין דקיי"ל כר"ת בודאי אין מועיל בתפלין קשר שאינו של קיימא, דהרי לדעת ר"ת אינו עושה הקשר בכל יום, וא"כ הא דאמרה תורה וקשרתם הרי צריך להיות קשר של קיימא דוקא, ולכן אם חושב להתירו אח"כ אינו יוצא י"ח.

ומה שהעולם אין נוהרים בזה ולא חוששים לחידושו

של האבני, משום דיש לחלק בין היכא שעושה מתחילה קשר רק לזמן ואח"כ אינו צריך לו דמיקרי אינו של קיימא, והיינו מש"כ התוס' בשיטת רבנו אליהו שבכל יום ויום בשעה שחולץ התפלין צריך להתירו ולמחר שוב לקשור, דבזה נחשב קשר שאינו של קיימא. אבל בגונא שהקשר נעשה לעולם, אלא שיצטרך אח"כ לשנות הקשר ולהתאימו למדת ראשו שיהא שוב קשר של קיימא, לא נחשב משום כך כאינו של קיימא.

11. חידושי הרישב"א מסכת עירובין דף צז עמוד א

ואנן הא קי"ל דעניבה אפילו מהודקת לאו קשירה הוא ושריא וקי"ל נמי דקשר מרופה שרי, וכיון שכן קי"ל דאפילו חדשות מותר להכניס דקי"ל כי הא דתני אבוא דשמואל (אבוה) [בריה] דרב יצחק דחדשות כל שאינן מקושרות, ולקמיעי לא חיישינן דלא טרח דהא כולהו אמוראי דשמעתין הכין סבירא להו וברייתא דמתני ר' זירא (לאתבא) [לאהבה] בריה הכי אתיא, ורבא דפליג בהא דאמר דטרח ולא טרח תנאי היא יחידאה הוא ולא סמכינן עלה וזה ברור הוא ושלא כדברי רבי אלפסי ז"ל, הילכך המוצא תכלת בשוק לשונות פסולה חוטין כשרה כרבי אלעזר וכמתנייתא דתני ר' (חייא) [זירא].

12. יד בנימין

ומבואר דלמסקנא לא חיישי' להא דרבא דטעמא דאיסורא משום קמיע אלא משום איסור קשירה אחינן עלה, ואולס הרי"ף ז"ל העתיק הטעם דבחדשות אסור דלילמא קמיע והוא כטעמא דרבא, והעתיק נמי למילתי' דאצוה דשמואל דאלו הן חדשות כל שיש בהן רצועות ואין מקושרות, (וכ"ה ברמב"ם וברא"ש ובשו"ע סי' ש"א סעי' מ"ב) והוא תרמי דסמרי לכאן, וכבר השיג בצעה"מ על הרי"ף, ועיי"ש במלחמות מש"כ ליישב וע"ע בק"נ, וע"ע צביאור הגר"א לשו"ע שם שהאריך ליישב ד' הרי"ף עיי"ש

דף צ"ז, בגמ' והשתא דתני אצוה דשמואל בר רב יוחנן רב יוחנן אלו הן ישנות כל שיש בהן רצועות ומקושרות דכו"ע לא טרח אינש (פי' וליכא חשש של קמיע וטעמא דאיסורא משום קשירה הוא דאסור לעשות קשר בשבת).

13. תוספות מסכת עירובין דף צז עמוד א

קשר של תפילין הל"מ – [1] פי' בקונטרס הל"מ היאך הוא עשוי שדומה לדל"ת ובתפירתו עשוי כמין שי"ן ורצועה קבועה בהם וראשה כפוף ודומה ליו"ד הרי שדי [2] ואין נראה לר"י דאין הל"מ אלא השי"ן בלבד כדמשמע בפרק במה מדיקין (שבת דף כח:): דקאמר אלא הא דתני רב יוסף לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד מלמען תהיה תורת ה' בפיך מן המתיר בפיך למאי הלכתא וקאמר לשי"ן והאמר אביי שי"ן של תפילין הל"מ ומשני אלא לרצועותיהן ולא פריך מד' וי"ד משמע דאין קדושה אלא בשי"ן בלבד והיא דווקא הלכה ולא מצינו בשום מקום שיהא הקשר קרוי ד'.

14. ספר אז ישיר - בין המצרים

סב אַז ישיר • _____ מאמרי תשעה באב

מדברי השל"ה (חולין תורה אור פ') נראה שההשפעה העיקרית באה על ידי התפילין שבראש האדם, וז"ל:

אות שי"ן רמז לשכינה, ד' ראשים נגד ד' חיות שבמרכבה, שהן כנגד ד' גאים ודם על כל גאים ה', ג' ראשים כנגד ג' אבות, על דרך אמרם ז"ל (בראשית רבה פרשה פ"ב סימן ו'), האבות הן המרכבה. כמו שכתב בעל ספר המוסר פרק ד', וזה לשונו, וסוד תפילין עמוק מי ימצאו, אבל אכתוב מעט מזעיר ממה שכתבו חכמי האמת, דע, שצריך לנהוג בהן קדושה גדולה, לפי שיש בהן סוד המרכבה קדושה, ואחר שנחרב הבית, כתב הקדוש רשב"י, שעל תפילין נאמר 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם', שבסיבתם הקב"ה משרה שכינתו בישראל, לפי שהם סוד המרכבה וסוד האבות, ולכן יש בהן שי"ן של ג' רגלים מצד הימין כנגד האבות אברהם ויצחק ויעקב, ומצד השמאל שי"ן של ד' רגלים כנגד ד' חיות נושאי המרכבה.

כלומר, על ידי ההסתכלות וההבטה בש' שבתפילין, היינו באותיות ש' הנמצאות בתפילין של ראש משני צדדי הבית, נזכר האדם בשכינה, שכן האות ש' רומזת על השכינה, והאות ש' בעלת ארבעה ראשים רומזת לארבעת חיות המרכבה, ואף באות ש' בעלת שלשה ראשים יש רמז למרכבה, שכן שלשת הראשים רומזים לשלשת האבות, שחז"ל אמרו שהם המרכבה.

וא"כ מדברי השל"ה נראה בכירור, שהתפילין של ראש הם הדומים למרכבה, ועל ידי הנחת תפילין של ראש זוכה האדם להיות מרכבה לשכינה ולהשראת השכינה על גופו.¹²

יד ובתחילת דבריו כתב, וז"ל:

ויסתכל גם כן בשעת הנחת תפילין של ראש אל ב' שיני' הנקמטין בתפר התפילין, אשר באחת ג' ראשין והשני ד' ראשין, לכונה שהוא רומז לתרי"ג מצות. כיצד, ב' שיני' מספר ת"ד, ושתיהן מלה אחת שקורין אותן שש הרי תרי"ג, וד' ראשין שלהם, הרי הם תרי"ג.

15. תוספות מסכת עירובין דף צז עמוד א

הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה וכו' - תימה דבפרק התכלת (מנחות דף מב:): תניא תפילין יש להן בדיקה ואין ניקחין אלא מן המומחה ואין לומר דבלא בדיקה קאמר דאין ניקחין אלא מן המומחה דהא קתני סיפא ספרים ומזוזות יש להן בדיקה וניקחין מכל אדם ואור"י דהתם לכתחלה קאמר דאין ניקחין אלא מן המומחה שלא יצטרך לקרוע כל התפר ולבודקן ואיכא בזיון תפילין ואיכא נמי למיחש שמא יתעצל לטרוח לבודקן ויסמוך להניחן בלא בדיקה לצורך שעה והכא איירי בדיעבד שכבר לקח או כגון שאינו מוצא מומחה לקנות ממנו.

16. שו"ע אורח חיים - סימן לט

(ח) אין נקחין אלא מן המומחה, שבקי בחסירות ויתרות:

(ט) לקח ממי שאינו מומחה, צריך לבדקו. לקח ממנו מאה קציצות, בודק מהם שלשה קציצות, שתיים של ראש ואחת של יד, או שתיים של יד ואחת של ראש, אם מצאן כשרים הוחזק זה האיש והרי כולם כשרים, ואין השאר צריך בדיקה. ואם לקחן צבתיים צבתיים, חזקתם מאנשים הרבה הם לקוחים; לפיכך בודק מכל צבת ב' של ראש ואחד של יד, או ב' של יד וא' של ראש. המוכר תפילין ואמר שהיו של אדם גדול, נאמן ואינם צריכים בדיקה:

(י) תפילין שהוחזקו בכשרות, אינם צריכים בדיקה לעולם. ואם אינו מניחו אלא לפרקים, צריכים בדיקה פעמים בשבוע: הגה - ואם אין לו מי שיוכל לבדוק ולחזור ולתופרן, יניחם כך בלא בדיקה (ב"י בשם א"ח):

17. משנה ברורה סימן לט

(כה) וא"צ בדיקה - שחזקה על חבר שאינו מוציא מת"י דבר שאינו מתוקן:

(כו) לעולם - שכל זמן שחיפויין שלם (כו) הרי הן בחזקתן מן הדין ואין חוששין שמא נמחקה אות מתוכן או ניקבה. ומ"מ (כז) נכון לבדקו מפני שמתקלקלין מפני הזיעה. ואם (כח) נקרע חיפוי הבתים או שנשרו במים צריכין בדיקה תיכף שמא נמחק הכתב או נתקלקל...

(כז) לפרקים - דחיישין (ל) שמא נתעפשו לכך יבדקם שני פעמים בשמיטה:

(כח) יניחם כך - ולענין ברכה משמע מח"א דצריך לברך והטעם נראה משום דלא ראינו עליהן ריעותא ברורה משא"כ בנשרו במים או שנתקלקל העור וכנ"ל ולמעשה צ"ע...

18. ספר אז ישיר - מתן תורה

משה רבינו ותפילין דר"ת ❧ ————— • אז ישיר ❧ שמג

רק פעם אחת בשנה, אין לומר ששכחו את המסורה, על אחת כמה וכמה שאין לומר כן על התפילין שמניחים אותם בכל יום ויום. ואין לומר שהמסורה על התפילין נשתכחה בתקופה שלא הניחו תפילין כלל [מטעם שמד או מטעם שלא היו מניחים תפילין משום שהיו חוששים לגוף נקי], כי נצטרך לומר שאבדו כל הזוגות של תפילין שבעולם כדי לומר שהיה הפסק במסורה, וקשה לומר סברא דחוקה כזו.

❧ שיכחת המסורה

ובתורה שלמה (מילואים לפרשת בא עמ' רע"א) כתב שאולי נשתכחה המסורה כשאבדו את התפילין ע"י גזירות הגויים שגזרו על מצוות תפילין, ועי"ז שכחו מנקצת מהלכות תפילין לאחר שבטלה הגזירה, מ"מ העיר שם שקשה לומר שאבדו להם כל התפילין עד כדי כך שלא היתה להם אפשרות לבדוק אפילו זוג אחד של תפילין כדי לראות כיצד נכתבו ועל ידי זה להחזיר את המסורה.

ברם, בשו"ת יביע אומר (או"ח סי' א' אות ג') העיר שבגמ' במגילה (ב') מבואר ששכחו את המסורה בדין אותיות מנצפ"ך, דהיינו איזה כותבים באמצע התיבה ואיזה בסופה. והתוס' שם כתבו שהטעם שלא היו יכולים לבדוק בספר תורה הוא משום שכבר שרף אמון את כל הספרים. והקשה שם הגר"ע יוסף זצ"ל, מודוע לא בדקו את התפילין שברשותם כדי לראות כיצד נכתבו אותיות מנצפ"ך, וכתב שם שצ"ל שאף תפילין לא היו להם בזמן ההוא וע"כ לא ידעו כיצד נכתבות האותיות. וא"כ אולי אפשר לומר שבזמן אמון, שלא היו להם תפילין, נפסקה המסורה, ואז התחילה המחלוקת.

אולם, הרמב"ם בפירוש המשניות (מנחות ד' א') כתב שהטעם שדיני תפילין ומזוזות אינם מוזכרים במשניות הוא משום שהלכותיהם היו ידועות באותו זמן, ורבי יהודה הנשיא לא ראה צורך להזכירם. ובסידור יסודי ישורון (להרב גדליה פלדר זצ"ל, תפילה של חול עמ' רס"ד) הקשה על זה כיון שאנו יודעים שהיו אנשים שלא הניחו תפילין כלל, וא"כ איך אפשר לומר שכולם ידעו הלכות תפילין.

והרב פלדר הביא את דברי הרב ראובן מרגליות (בספר יסוד המשנה ועריכתה) שהטעם שדיני תפילין ומוזזה לא נזכרו במשנה הוא משום שהרומאים בגזירותיהם לא ביקשו לעקור את הדת, אלא ביקשו לעקור את השאיפות הלאומיות של העם ומשום כך גזרו רק על דברים שהיה בהם ענין לאומי. התפילין שנהגו להניח בכל יום, וכן המוזזה הקבועה על פתח הבית, נחשבים לסימני לאום של עם ישראל, סימנים המבליטים את ההיבדלות והשוני של כלל ישראל ממלכות רומי, ולכן גזרו עליהם.

על פי דברים אלו מבאר הרב פלדר, שבזמן ההוא היו אנשים מבני ישראל שביקשו להערים על הגזירה, ולעשות קמיעות עגולות במקום תפילין, ועל זה אמרו חז"ל (מגילה ל"ב) 'העושה תפילתו עגולה סכנה ואין בה מצוה', כלומר, שמכיון שאין מקיימים את המצוה בתפילין עגולות, לא רק שאין בזה קיום מצוה, אלא יש בהם משום סכנה שהמלכות מחשיבה את זה למרידה שרוצה לקיים את המצוה כנגד הגזירה. על פי זה יש לומר שרבי יהודה הנשיא השמיט מהמשנה את דיני תפילין והמוזזה מפני הסכנה של מרידה במלכות, וכשם שלא הזכיר במשנה את ענין ביאת המשיח [למרות שהזכיר את האמונה בתחיית המתים], שכל אלו הם דברים לאומיים.

ועל פי זה יש לומר שהמחלוקת באופן עשיית התפילין התחילה בתקופה ההיא בעקבות הגזירה שלא להניח תפילין, ואפילו המניחים תפילין עשו כן בצניעא, וממילא לא היתה להם אפשרות לבדוק את התפילין של אחרים בשעת עשייתם.

ומז"מ, בכדי לטעון שהמסורה עצמה נפגמה, צריכים אנו לומר שהיה זמן בו רוב כלל ישראל לא הניחו תפילין.

❖ תקופות שרבים לא הניחו תפילין

ויש לברר האם יתכן שהיו דורות ותקופות בהם רוב העם לא הניח תפילין. כנראה שהתשובה לשאלה זו היא חיובית, שבתקופות שונות חלק גדול

19. ערוך השולחן יורה דעה סימן רסה סעיף לה

עוד כתב דאין לאשה להיות סנדק לתינוק במקום שאפשר לאיש משום דהוה כפריצות ומ"מ היא עוזרת לבעלה ומביאה התינוק עד בהכ"נ ואז לוקח האיש ממנה ונעשה סנדק אבל האיש יכול לעשות הכל בלא האשה עכ"ל ואצלינו אין המנהג כן דלהסנדק אין האשה עוזרת כלל רק זהו כיבוד אחר שכשמביאים התינוק לבית המילה באות נשים עם התינוק ועומדות על פתח החדר שמוהלין בו ואשה מחזקת התינוק בכר או כסת ובעלה לוקח מידה או בחור ובתולה והוא מוליכו למקום הכסא של אליהו וקורין לזה קוואט"ר ויראה לי שזהו מלשון קטרת דאמרינן בכריתות [ו' ב] מה לשון קטרת דבר שקוטר ועולה ופירש"י קוטר שמתמר ועולה כמקל ע"ש וכיון שנתבאר שהמילה היא כקטרת לכן נקרא זה שמקרב התינוק אל המילה שמקרב לה הקטרת וע"פ שינוי הלשונות נתחלף בין קוטר בחד וי"ו לקוואט"ר בשני ווי"ן ודע שהמנהג אצלינו שמהקוואט"ר מקבל אחד ומוסר לאחר ואחר לאחר עד שמוסרין להמניחו על הכסא של אליהו ואח"כ בא אביו או שמכבד לאחר במקומו ומוסרו להסנדק ואני חושש בזה ממה שאמרו חז"ל בעירובין [צ"ז ב] על המשנה דתינוק שילדתו אמו בשדה מוסרו לחבירו ותבירו לחבירו אפילו הן מאה ואומר שם אע"ג דקשה ליה ידא להתינוק במה שמוסרים זל"ז אפילו הכי משום שבת א"א בעניין אחר ע"ש וכיון דקשה ליה להתינוק למה נעשה כן אך קשה לבטל המנהג שכולם רוצין לזכות באחיזה של מצוה ושומר וכו':

20. מגדים חדשים

דקשיא ליה ידא. פירש"י שמטלטלין אותו מיד ליד. שמעתי להעיר מכאן על המנהג שנהגין בברית מילה, לכבד כמה אנשים להוליך את התינוק עד סמוך לכסא, והרי הטלטול מיד ליד קשה לו. ואמנם אין ראיה מכאן שמזיק הטלטול לתינוק, אלא צמיון בן יומו דוקא, דהרי מיירי כאן שנוול בשנת נשדה.

21. שו"ת משנה הלכות חלק יב סימן קעז

בברית מילה שמכבדין לכמה אנשים בהבאת הילד

ואשר שאל על דבר המנהג שנהגין בברית מילה ליתן הילד לכמה אנשים ומכריזין מכובד למצוה וכדומה אי יש מקור לדבר וכבר נשאלתי על זה.

ולפום ריהטא נראה דהוא כמו שנהגו לענין גלילת ס"ת שכל מי שיכול עושה מה שהוא ובכמה מקומות אחד מושיט החגורה ואחד חוגר ואחד מושיט המעיל וכשמוציאים הס"ת הי' מנהג מלפנים המוציא נותן והסגן עוד לשני וכו' והכ"נ רוצים לזכות במצוה.

וכעת נראה לפענ"ד מקור לדברים מגמ' פסחים ס"ד ע"א נותנו לחבירו וחבירו לחבירו ומקבל את המלא ומחזיר את הריקן ובגמ' שם ע"ב ואלא מאי קמ"ל הא קמ"ל ברב עם הדרת מלך ע"ש ומבואר דמה שנותנין לחבירו וחבירו לחבירו כל מה שיותר משתתפים במצוה זה הדרת מלך וא"כ בברית מילה ובפרט שהוא דומה לקרבן כמבואר בפוסקים שפיר מושיטין מיד ליד ע"ד שעשו בקרבן והוי ברוב עם הדרת מלך. אלא שקצת צ"ע מגמ' עירובין צ"ז ע"ב באשה שילדה בשדה דאמרו שאם מכניסה לעיר באופן הנותן לחבירו וחבירו לחבירו דקשיא ליה ידא כלומר דהטלטול מיד ליד קשה לתינוק ע"ש וא"כ לכאורה למעט בטלטול עדיף ולא דמי לקרבן ואולי סומכין על שומר מצוה לא ידע דבר רע ודוקא אם מכניס לבית ולא לברית אז קשיא ליה כיון שאפשר באופן אחר ודו"ק.

דושה"ט בלב ונפש, מנשה הקטן

22. דף על הדף עירובין דף צז עמוד ב

בגמ': "אמר רבא הכא בחבית שקנתה שביתה ומים שלא קנו שביתה עסקינן דבטלה חבית לגבי מים כדתנן המוציא החי במטה פטור אף על המטה מפני שהמטה טפילה לו".

מדברי הגמ' נראה שאנו רוצים להשוות דיני תחומין לדיני הוצאה, להם, שכמו בהוצאה אמרי' שהמוציא מרשות לרשות חי במטה הרי הוא פטור על המטה הטפלה שהיא בטלה להעיקר, כמו"כ בתחומין המוציא לחוץ לתחום חי במטה של אחרים אע"פ שהמטה קנתה שביתה כרגלי בעליה, הרי הוא פטור עליה כיון שהיא טפלה להאדם החי השוכב עתה עליה.

וכמו"כ אם יוציא חוץ לתחום אדם חי הלבוש בבגד של אחרים, ע"פ שהבגד קנתה שביתה כרגלי בעליה הרי הוא פטור עליה, כיון שהיא בטלה להאדם הלבוש אותה עתה.

מבהיר לנו הגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (שו"ת מנחת שלמה חלק א' סימן ט"ו) דמ"מ שאנו תחומין מהוצאה לגבי אדם עצמו הלבוש בגד אחרים ויוצא בזה מרשות לרשות או יוצא חוץ לתחום, דלענין הוצאה מרשות לרשות אמרינן שפיר דהואיל שמלבושיו טפלים לגבי גופו, הרי הוא פטור עליהם. משא"כ לענין תחומין כשיוצא בבגד של אחרים מחוץ לתחום של רגלי בעל הבגד ודאי חייב אע"פ שהוציאו דרך מלבוש, ולא אמרינן הכא שהמלבוש בטלים להאדם הלבוש עכשיו כמבואר באריכות בסוגיא זו במס' ביצה (לז ב).

23. תוספות מסכת עירובין דף צז עמוד ב

את החי במטה פטור - וא"ת נהי שהחי נושא את עצמו להוי כמו זה יכול וזה אינו יכול דיכול חייב כדמוכח בהמצניע (שבת דף צג.) ואור"י דמכ"מ מיפטר הכא משום דגמרינן כל הוצאות ממשכן ושם לא היו נושאים בעלי חיים דאילים ותחשים מוליכין ברגליהן וחלזון מיד כשיוצא מן הים היו מוציאין דמו בעודו בכחו כי היכי דליציל ציבעיה כדאמר בסוף פרק כלל גדול (שם דף עה.).

24. דף על הדף עירובין דף צז עמוד א

תוד"ה אביי וכו'. הביאו שיטת רבינו אליהו דתפלין צריכים לקשור אותו כל יום ויום, ותוס' חולקין עליו ומפרשים דקשירה היינו הידוק, ועיין סדר הדורות (שנת ד"א תתקל) מעשה נפלא בויכוח שהיה לרבינו אליהו ור"ת עם משה רבינו ע"ה וזה לשונו: שאל הר"ר יעקב אל הנביא (עיי"ש דאולי הוא רבינו שמואל אבי רבינו יהודה החסיד שחיבר ס' החסידים, שהי' מכונה ר' שמואל הנביא), וא"ל אדוני תשאל אל מהר"ר אליהו מפריש ואל ר"ת האיך קושרין קשר של תפלין, אם צריך לקשרו בכל יום או די בהידוק, או אם צריך הידוק או קשירה, והנביא קרב מיד לפניהם את מט"ט, וכך אמר לו מט"ט מט"ט רד בכאן לפנינו. והשיב לו מט"ט מה תרצה, לא ארד כי משה לפניך ויראתי לילך. אבל שאל מה שתרצה ואשיב לך.

והנביא כעס וא"ל פעם שנית רד ותביא עמך הר"ר אליהו מפריש ורבנו תם. א"ל ר' אליהו אינו יכול לירד כי הוא מקריב קרבנו לפני הקב"ה. א"ל הנביא מ"מ ירד כי אנו צריכין לתלמודו. א"ל מט"ט אם ירד, שכינה תרד עמו. אמרו כל הרבנים אינו מן הראוי להטריח לשכינה.

השיב רבינו יעקב תשאל את מרע"ה שהוא בכאן, וכן עשה הנביא ושאל ממנו האיך קושרין קשר של תפלין, א"ל מרע"ה אין אתם קושרין כדת, כי הקשירה לא בשל יד הוא אלא בשל ראש, וקושרין כל יום. וירד רבינו תם כארי ואמר משה טעית, כי הקשר א"צ כל יום אלא הידוק, ולא בשל ראש הוא אלא בשל יד, דכתיב וקשרתם לאות על ידיך.

ענה משה ברוב ענוותנותו, אני אומר למצוה צריך קשירה כל יום ולא לעכב. השיב ר"ת וכי איזה מצוה היא לא לעכב אלא למצוה. א"ל משה הואיל ואמרת כן דע לך שטעית, כי חובה היא לקשרו בכל יום, והקשירה צ"ל בשל ראש בדל"ת, וראיה אביא לך מתורת שנתתי לך ומן הפסוק שהבאת, וקשרתם לאות על ידיך הרי שסמך אות אצל וקשרתם לומר שאתה צריך לקשור אותם שהם לאות והיינו של ראש.

א"ל רבינו תם והא כתיב אחריו והיו לטוטפות בין עיניך, מכלל שאינו מדבר למעלה בשל ראש. א"ל מרע"ה אפרש לך מדרש הפסוק, וקשרתם לאות, אותם של ראש שהם לאות, צריכין קשירה והא דסמך על ידך אחריו, לומר מתי וקשרתם בזמן שהוא על ידך. והדר כתיב והיו לטוטפות בין עיניך לגזירה שוה מקימה כו'.

וע"ש עוד בהמשך שכתב וקבלתי מתלמידי הגאון ר' ליאון דמוריאל ומג' זקני הדור, ואמרו שקבלה אצלם מזקניהם, שכן הי' המעשה, בהיות ר"ת ורבינו אפרים הגדול ב"ר יצחק מרגנשבורק כו' והיו מפלפלים על קשר תפלין, כי ר' אפרים אמר שצריך לקשרם בכל יום שנאמר וקשרתם לאות על ידך. ור"ת אמר שלא יש חוב לעשותו בכל יום. וכן פלפלו הרבה, עד שחזרה אפו של ר"ת ויעמוד על רגליו ויקרא בקול גדול, ויאמר מרע"ה רד, וכן צעק ג"פ, עד שירד מרע"ה בשיבה, ויאמר לו ר"ת אני אומר שאין לקשור קשר של תפלין בכל יום ושלא צוית זה בתורה שקבלת מהקב"ה, והודה מרע"ה לדבריו וילך לו. ע"כ.

והדברים הם נפלאים הפלא ופלא.

תוד"ה אביי אמר בא"ד מכאן אומר ר"ת דא"צ בכל יום להתיר קשר תפלין ולחזור ולקשור כו' דא"כ כו' הא לא הוי קשר של קיימא.

והקשו מכאן על שיטת רבינו אליהו הסובר שבכל יום צריך לקשור מחדש קשר התפלין, שזהו מה שנאמר וקשרתם לאות על ידיך, וכן הקשו תוס' מנחות (לה ב) וחולין (ט א).

אולם בהגהות מרדכי (ריש חולין) יישב שיטת רבינו אליהו, וז"ל: ומיהו נראה דראיית רבינו תם אינה ראייה, דאע"ג דלאן קשר הוא, אסור לקושרו בשבת, דרחמנא קרייה קשר, וכן מצינו פ"ב דסוכה (כ ב) אמר ר"י כל אוהל שאינו עשוי בידי אדם אינו אוהל. ומקשה מהא דאמר גבי התינוקות העוסקים בפרה אדומה, שמביאים שוורים שכריסן רחבה והם חוצצין מפני בטומאת קבר תהום. ומשני שאני התם דרחמנא קרייה אוהל דכתיב עור ובשר תלבישני.

וכעין זה יישב בטעם המלך (על שער המלך) הל' תפלין פ"ד ה"י, דכמו דאמרינן מיגו דהוי דופן לענין סוכה הוי דופן לענין שבת, ה"נ מיגו דהוי קושר לענין תפלין הוי קושר גם לענין שבת, וחייב עליו אף שאינו קשר של קיימא.

הטעם המלך (ריש הל' תפלין) והקרן אורה (מנחות לה ב) תמהו על רבינו אליהו דס"ל דאדם חייב לקשור את התפלין בכל יום, דא"כ איך יקיים מצות תפלין בשבת למ"ד שבת זמן תפלין הוא, [1] וע"ש שחידש דגם לרבינו אליהו אין חיוב לקשור בכל הנחה והנחה וכגון שסילקן באמצע היום וחוזר ומניחן, ולא חייב רבינו אליהו לקושרם רק כשהיה הפסק זמן שלא היה בו מצות הנחת תפלין, וע"כ לרבי יהודה דאית ליה ששבת ולילה זמן תפלין הוא אינו חייב לחזור ולקושרן בשבת. (ובזה מיושב קושית התוס' דהא ע"כ לא דיבר רבינו אליהו בדעת רבי יהודה).

עוד כתב הקרן אורה (שם) דגם לרבינו אליהו [2] אין מצות קשירה מעכבת בעיקר מצות הנחת תפלין, אלא דס"ל לרבינו אליהו דיש גם מצוה בקשירה, ובשבת באמת יניח תפלין בלי קשירה חדשה...